

Соловей В.В., м. Вінниця
e-mail: victorsolovey79@gmail.com

Салтан Л.М., м. Вінниця
e-mail: ludarad2009@gmail.com

Довженко М.В., Козак В.О., м. Вінниця

Еволюція декоративного розпису по дереву в Україні: від трипільської культури до сучасного мистецтва

Анотація. У статті досліджено історію та етапи розвитку декоративного розпису по дереву в Україні. Від найдавніших зразків, що з'явилися ще в трипільській культурі, до сучасних інтерпретацій, декоративний розпис по дереву зазнав значних змін, зумовлених культурними, релігійними та соціальними впливами. Проаналізовано перехід від простих оберегових символів до складних барокових композицій XVII-XVIII ст., що відображали естетику українського бароко. Особливу увагу приділено регіональним стилям XIX ст., які зберігають унікальність і відображають локальні традиції цього виду мистецтва. Зазначено, що декоративний розпис по дереву залишається активним елементом національної ідентичності та символом культурної спадщини, який адаптується до нових вимог суспільства.

Ключові слова: декоративний розпис по дереву, українське народне мистецтво, історія розпису, трипільська культура, українське бароко, регіональні стилі, інновації у розписі, національна ідентичність.

Annotation. The article examines the history and stages of the development of decorative wood painting in Ukraine. From the earliest examples that appeared in the Trypilian culture to modern interpretations, decorative wood painting has undergone significant changes due to cultural, religious and social influences. The transition from simple talismanic symbols to complex baroque compositions of the XVII-XVIII centuries, which reflected the aesthetics of the Ukrainian baroque, was analyzed. Particular attention is paid to the regional styles of the 19th century, which retain their uniqueness and reflect the local traditions of this art form. It is noted that the decorative painting on wood remains an active element of national identity and a symbol of cultural heritage, which adapts to the new demands of society.

Keywords: decorative painting on wood, Ukrainian folk art, history of painting, Trypil culture, Ukrainian baroque, regional styles, innovations in painting, national identity.

Розпис по дереву в Україні має довгу й насичену історію, яка відображає поступові зміни у техніках, стилях і символіці впродовж століть. Кожен етап еволюції народного розпису був зумовлений впливом культурних, релігійних і соціальних змін, які відбувалися в українському суспільстві. Від простих геометричних візерунків трипільської доби до складних композицій із бароковими елементами у XVII-XVIII століттях – розпис по дереву пройшов шлях трансформації, зберігаючи при цьому свою автентичність і символіку.

Перші зразки розпису по дереву на території України з'явилися ще у трипільській культурі (IV-III тисячоліття до н.е.), коли основними орнаментами були прості геометричні фігури, спіралі, хвилі, що символізували природні сили – сонце, воду, землю. Ці прості форми мали оберегове значення та відображали зв'язок людини з природою. Розпис використовували переважно для прикрашання глиняного посуду, але поступово його елементи почали з'являтися і на дерев'яних виробах.

З плином часу на розвиток техніки розпису по дереву значно вплинули язичницькі вірування. Символіка розпису включала зображення дерев, звірів і птахів, які були символами оберегу й родючості. Застосовували природні пігменти, які добували з рослин, мінералів і ґрунту. Палітра була досить стриманою, але символічно насиченою.

З прийняттям християнства у X ст. на території Київської Русі тематика розпису по дереву зазнала істотних змін. Поряд із традиційними язичницькими символами з'являються християнські мотиви, зокрема зображення янголів, хрестів і релігійних сюжетів.

Розпис став не лише декоративним елементом, а й способом поширення релігійних ідей і поступово його почали використовувати для прикрашання ікон та обрядових предметів.

У цей період техніка розпису значно вдосконалилася. Майстри почали використовувати нові інструменти та технології, серед яких тонші пензлі й спеціальні фарби. Ставлення до кольору також змінилося: червоний і золотий набули особливого сакрального значення, а синій та зелений символізували небесний світ і природу. У розписі по дереву з'явилися складніші й деталізованіші композиції, що відображали естетику українського бароко.

XVII-XVIII ст. стало періодом розквіту декоративного мистецтва в Україні, коли барокові тенденції вплинули й на розпис по дереву. З'явилися складні орнаментальні композиції, що включали квіткові та рослинні мотиви, геометричні візерунки, а також великі об'ємні елементи, які додавали розпису урочистості. Цей стиль найбільше розвивався у центральних регіонах, зокрема на Полтавщині та в Київській області.

Техніка нанесення фарб вдосконалилася: розпис почали виконувати багат шаровим нанесенням фарби для створення глибини й об'єму. Завдяки цьому кожен елемент виглядав як окрема частина загальної композиції. Палітра збагатилася відтінками зеленого, жовтого, синього, червоного, що створювало святковий і багатобарвний вигляд. Майстри почали експериментувати з відтінками, що додало виробам реалістичності й урочистості.

У XIX ст. в Україні відбулося формування регіональних стилів розпису по дереву, кожен з яких відображав локальні традиції, природні умови та особливості місцевого життя. Так, з'явилися характерні риси у яворівському, косівському, подільському, полтавському розписах. Наприклад, яворівський розпис вирізнявся стриманою палітрою та квітковими мотивами, косівський – гуцульськими орнаментами, а подільський – рослинними мотивами і спокійними пастельними відтінками.

У цей період з'являється більший попит на розпис по дереву, оскільки прикрашати дерев'яні вироби стає поширеною традицією. У побуті українців з'являються скрині, шафи, лави, столики, оздоблені декоративними елементами, що символізували добробут, захист і гармонію.

XX-XXI ст. принесли нові виклики і можливості для розвитку розпису по дереву. Радянський період сприяв частковій індустріалізації народних ремесел і багато з них втратили автентичність, підпорядковуючись загальним художнім стандартам. Однак попри це, розпис по дереву вижив і отримав новий імпульс до розвитку у часи незалежної України.

Сучасні митці поєднують традиційні техніки з новими матеріалами та інструментами. Поширюється акриловий розпис, використання аерографії, що сприяє досягненню більшої деталізації. З'являються нові напрями, зокрема «етностиль» і «модернізм», які поєднують традиційну символіку з сучасним дизайном. Розпис по дереву стає частиною інтер'єрного декору, його елементи використовують у меблях, сувенірах, ювелірних виробах і навіть одязі.

Регіональні стилі також отримали нове життя завдяки національному відродженню та зацікавленню культурною спадщиною. Кожен осередок розпису – Яворівщина, Косів, Опішня, Поділля – продовжує розвиватися, адаптуючи техніки до сучасних вимог і зберігаючи унікальні риси.

Сучасний декоративний розпис в Україні став не лише продовженням давніх традицій, а й самобутнім мистецтвом, яке активно розвивається й адаптується до потреб і стилів сучасного суспільства. Зберігаючи зв'язок із народними мотивами та техніками, сучасні митці експериментують із матеріалами, стилями, кольорами, що дозволяє створювати унікальні художні рішення. Важливу роль у цьому відіграють інноваційні технології, зміна підходів до оформлення інтер'єрів, а також зростаючий інтерес до національної культурної спадщини.

Одним із ключових аспектів сучасного декоративного розпису є використання нових матеріалів і технік. Якщо традиційні народні розписи раніше виконувалися на кераміці, дереві або тканині з використанням натуральних фарб, то нині майстри експериментують з акрилом, гелевими фарбами, аерозолями та текстурними пастами. Це дозволяє досягти ефектів, які раніше були недоступними, таких як яскравий блиск, об'єм або навіть 3D-ефект.

Декоративний розпис нині охоплює не лише малюнки на традиційних предметах побуту, а й на стінах, меблях, аксесуарах, одягу та інших об'єктах. Наприклад, розпис на стінах – mural-art – став особливо популярним у сучасному дизайні інтер'єру. Використовуючи класичні орнаменти й сучасні матеріали, майстри створюють атмосферні зображення, які надають простору особливого характеру та неповторності.

Однією з особливостей сучасного декоративного розпису є відродження й актуалізація етнічних мотивів, які органічно вплітаються в нові інтерпретації. Традиційні елементи петриківського, косівського, яворівського, опішнянського розписів адаптуються до сучасного дизайну, зберігаючи при цьому автентичність.

Сучасні художники також створюють декоративні розписи з елементами національних орнаментів на різних предметах – від посуду до аксесуарів і текстилю. Такі вироби не лише естетично привабливі, а й стають символами національної ідентичності, що робить їх популярними як в Україні, так і за її межами. Український розпис на одязі, зокрема футболках, сукнях, сорочках, став справжнім модним трендом, що сприяє популяризації культурних традицій.

Розпис органічно поєднується з новими напрямками в дизайнерському інтер'єрі, серед яких – мінімалізм, еkleктика та скандинавський стиль. Орнаменти українського декоративного розпису надають тепло та затишок, зберігаючи автентичність і підкреслюючи унікальність простору. Наприклад, петриківський розпис на меблях або предметах інтер'єру створює яскравий акцент у мінімалістичних або сучасних інтер'єрах.

Сучасний декоративний розпис також знайшов застосування в арт-терапії. Створення розпису на дереві, кераміці чи папері дозволяє не лише розвивати творче мислення, а й позитивно впливає на емоційний стан. Занурення в процес розпису сприяє релаксації, а символічні елементи народного мистецтва допомагають виразити себе і відновити зв'язок з культурними коренями. В Україні набувають популярності майстер-класи з петриківського та косівського розписів, що дає можливість людям різного віку долучитися до мистецтва, навчитися базовим технікам і створити власні унікальні вироби.

Сучасні митці також застосовують декоративний розпис для створення соціально значущих проєктів, привертаючи увагу до важливих питань. Наприклад, численні стінописи в українських містах виконують не лише декоративну, а й символічну функцію. Митці виконують традиційні орнаменти та народні мотиви для передачі ідей єдності, відродження культурної ідентичності, взаємодопомоги.

Окрему позицію займає розпис у форматі «еко-арт» – малюнки на екологічних або перероблених матеріалах. Цей напрям підтримує ідею екологічної свідомості та збереження природи, що є важливою частиною сучасної культури. Вироби з декоративним розписом на перероблених матеріалах акцентують увагу на питаннях ресурсів і становлять оригінальні елементи декору.

Ще одним сучасним напрямом є діджиталізація декоративного розпису. За допомогою цифрових технологій художники створюють унікальні візерунки і графіку, які можна легко адаптувати для друку на текстилі, кераміці, склі, аксесуарах. Декоративний розпис у цифровому форматі дозволяє створити сучасні варіанти народних орнаментів, які зберігають естетику традиційного мистецтва, але є доступнішими й універсальнішими.

Цифрові версії розписів також активно застосовуються в графічному дизайні для створення брендівих елементів, логотипів і візуальної ідентичності українських товарів.

Вони залишаються символами національної ідентичності та сучасного українського стилю, завдяки чому вироби з такими елементами здобувають популярність як в Україні, так і за кордоном.

Еволюція техніки та стилів розпису по дереву в Україні – це приклад динамічного розвитку народного мистецтва, яке відображає багатовікові зміни в культурі та традиціях українців. Від простих геометричних форм до складних барокових композицій, розпис по дереву зберігає цінність як частина національної спадщини та залишається актуальним й нині. Це мистецтво продовжує надихати нові покоління майстрів, які зберігають традиції і водночас розвивають нові напрями, створюючи унікальні зразки сучасного українського декоративного мистецтва.

Сучасні напрями декоративного розпису в Україні відображають унікальне поєднання традицій та інновацій, що надає цьому мистецтву нового життя та значення. Використання нових технологій, матеріалів і технологій, а також поєднання з сучасними стилями дизайну дозволяє розширити сферу застосування декоративного розпису. Це мистецтво не тільки зберігає культурні традиції, а й робить вагомий внесок у популяризацію української ідентичності та естетичних цінностей на міжнародному рівні. Тож сучасний декоративний розпис є надзвичайно багатим явищем, яке об'єднує традиції з інноваціями, зберігаючи зв'язок з минулим і розвиваючись відповідно до сучасних тенденцій.

Список використаних джерел:

1. Зузяк Т.П., Марущак О.В., Плазовська Л.В., Савчук І.В. Народне мистецтво Поділля: навчальний посібник для студентів ЗВО. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі Поділля», 2019. 240 с.
2. Зузяк Т.П., Марущак О.В., Шинін О.С., Савлук В.М. Інтегративна природа декоративно-ужиткового мистецтва як чинник збереження художніх традицій народних ремесел і промислів. *Perspectives of world science and education. Abstracts of the 3rd International scientific and practical conference.* CPN Publishing Group. Osaka, Japan. 2019. Pp. 172-180.
3. Марущак О., Зузяк Т., Соловей В., Кізім С. Синергія цифрових технологій та засобів національного орнаменту у формуванні естетичних уявлень фахівців культури та мистецтва. *Актуальні питання у сучасній науці.* 2023. № 9(15). С. 770-781.
4. Марущак О.В., Масюк В.О. Декоративність як форма організації художнього образу. *Сучасні тенденції підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій, педагогів професійної освіти і фахівців образотворчого та декоративного мистецтва: теорія, досвід, проблеми:* зб. наук. пр. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2022. Вип. 5. С. 187-192.
5. Марущак О.В., Романенко С.В., Будикіна Б.С., Павловська Є.А. Художньо-образна мова формування декоративної композиції. *Scientific Research: Theoretical Foundations and Practical Applications.* Proceedings of the VII International scientific and practical conference. (January 24-26, 2024) Vienna, Austria, International Scientific Unity. 2024. Pp. 57-61.
6. Марущак О.В., Соловей В.В., Давидюк А.В., Хуан Чжічунь, Заєць Л.В. Створення художнього образу виробів декоративно-ужиткового мистецтва у проектно-художній діяльності. *Innovative development of science, technology and education.* Proceedings of the 4th International scientific and practical conference. Perfect Publishing. Vancouver, Canada. 2024. Pp. 466-476.
7. Шинін О.С., Вусик Н.В., Довгаль Є.І., Білоносова А.О. Вплив базових структурних елементів композиції на виготовлення виробів декоративно-ужиткового мистецтва. *Scientific Research: Theoretical Foundations and Practical Applications.* Proceedings of the VII International scientific and practical conference. (January 24-26, 2024) Vienna, Austria, International Scientific Unity. 2024. Pp. 45-49.